

Ez a munka – részben, de csak részben! – a kiadványok nagy száma miatt máshol nem készülhetett el, az összehasonlító munkák csak az ösnyomtatványkorszakra vagy egy-egy nyomda teljes körű feldolgozására terjednek ki.

Utaltunk már rá, hogy a kötet esztétikai szempontból is kiemelkedő. Dicséri mindez az alapanyagot szolgáltatató V. Ecsedy Juditot, de a kötet tervezőjét, Szák Andrást is és a Balassi Kiadót, amely felvállalta a nem kevés figyelmet és áldozatot követelő „szép könyv” kiadását. A sorozatindító kötet előszavában olvashatjuk, hogy „A Hungaria typographica további kötetei a későbbi évszázadok tipográfiai emlékanyagát kívánják áttekinteni.” Mivel a kötet gerincén – talán csak díszként – egy „A” iniciálé is szerepel, kíváncsian várjuk a „B” kötet megjelenését is.

NÉMETH S. KATALIN

Gömöry-kódex. 1516. A nyelvemlék hasonmása és betűhű átirata bevezetéssel és jegyzetekkel. Közzéteszi, a bevezetést és a jegyzeteket írta HAADER Lea és PAPP Zsuzsanna. Készült a Magyar Tudományos Akadémia Nyelvtudományi Intézetének Nyelvtörténeti és Dialektológiai Osztályán. Bp. 2001, MTA Nyelvtudományi Intézet. /Régi magyar kódexek 26./

A kulturális emlékeink kiadására és feltárására indított sorozat, a „Régi magyar kódexek” immáron 26. kötetét tartja kezében az olvasó. A sorozat 2004-ben már a 28. köteténél jár. Első tagja 1985-ben látott napvilágot, a *Könyvecse az szent apostoloknak méltóságokról* című, 1521-ben keletkezett kódexet tartalmazta. A majd két évtizedes múltra visszatekintő, rendkívül színvonalas, a modern kódexkiadás elveit szem előtt tartó sorozatban már ómagyar kódexeink nagy része hozzáférhető. A köteteket alapos, a legújabb szakirodalmat is feldolgozó tanulmányok vezetik be, és a sorozat a kódexek betűhű átirata mellett hasonmásukat is közli.

A „Régi magyar kódexek” 26. számaként megjelent Gömöry-kódex a margitszigeti domonkos apácák számára készült magyar imádságoskönyv,

amely a Nyulak szigeti domonkos kolostorban íródott 1516-ban. A kódexet 1821. április 30-án ajándékozta a Széchényi Könyvtárnak Gömör Károly gyógyszerész, a Szentlélek gyógyszerár egykori tulajdonosa. Sajnos, azt nem tudjuk, hogy ő miként jutott a kéziratához. A Gömör-kódexet elsőként Horvát István ismertette részletesebben 1835-ben a *Tudományos Gyűjteményben* közölt cikksorozatában, amely „A Magyar Nyelv régi Maradványairól” címet viseli. Később Volf György a *Nyelvemléktár* XI. kötetében (1882/1884) adta ki a kódex teljes szövegét.

A kézirat mostani közreadói, Haader Lea és Papp Zsuzsanna különösen részletes és alapos bevezető tanulmánnyal örvendeztették meg az olvasót (7–134.). A kódex mindenre kiterjedő külső leírása (kötés, méretek, vízjelek, az ívfüzetek szerkezete stb.) után keletkezésének és történetének összefoglalását olvashatjuk. A Gömöry-kódex keletkezésének ideje már felfedezésekor ismert volt, hiszen sorozó Katerina, a szöveg legnagyobb részének másolója pontosan megadja a napját, sőt az óráját is munkája kezdetének: „Ez kys kevnnyuet. kezdetem irmom. Vr zwlzetýnek vtana. z ezer. wt zaz. týzenhat eztendvbe. zent clara azoný napyan. Atýank zent domokosnak. oktauaian. het oran” (1516. augusztus 12-én reggel hét órakor).

Terjedelmes rész foglalkozik a bevezető tanulmányban a kódex tartalmával, a benne olvasható imádságok kapcsolódásaival. Elemzi az imák szerkezetét, stílusát; a kódexben szereplő 68 elkülönített szövegegységnek pedig táblázatban közli latin megfelelőjét és forrását, valamint más kódexekben található párhuzamos helyeit. Ezt követően még részletes megjegyzéseket is olvashatunk az egyes szövegegységekhez kapcsolódóan.

A kódex egy latin nyelvű szöveget is tartalmaz: Árpád-házi Szent Margit latin nyelvű zsolozsmáját (57. szövegegység). Ezt a részt sorozó Katarina igen hibásan másolta, valószínűleg hiányos latintudása miatt, ezért a bevezető tanulmányban a Margit-officium javított szövege is szerepel, mivel a lábjegyzetek számára az átirás megfelelő helyén nem jutott volna elegendő hely. Ez a rész Madas Edit munkája.

Mindig érdekes kérdés egy kódex másolóinak, a kezek számának megállapítása, elkülönítése, főként, ha az adott kéziratot több kéz másolta. A Gömör-y-kódex scriptorainak számát a tanulmány megnyugtatóan tisztázza. Megállapítja, hogy a kódex valójában 11 kéz műve, s pontosan meghatározza melyik kéz mettől meddig másolta a kódexet.

Az egykorú másolók közül hármat név szerint is ismerünk. A 8. kéz a kódex kétharmadát másoló Katarina soror (Legény Katalin margitszigeti apáca), aki nemcsak munkája elkezdéséről tudósít, de időnként betegségére is panaszkodik: igen fáý feýem (73), býzon igen betek valek (289). Szintén az ő bejegyzéséből tudjuk meg, hogy az előtte másoló 7. kéz Tetemy Pál vázsonyi pálos vikárius. A harmadik név szerint ismert scriptor (a 3. kéz) neve valószínűleg Krisztina, aki feltehetően Katalin társa volt a Nyulak szigeti kolostorban. A többi, név szerint nem ismert, egykorú kéz (szám szerint hat), kisebb terjedelmű szövegeket másolt, feltehetően ők is margitszigeti apácák voltak.

Miután a kódexkezek kérdése tisztázódott, a bevezető tanulmány alapos vizsgálat alá veszi a kódex írását és hangjelölését. A 6. kéz kivételével – amely csak egy rövid, latin nyelvű bejegyzést írt be 1575-ben – kezenként külön táblázatba foglalva tanulmányozhatjuk az egyes hangokat jelölő betűket, illetve betűkapcsolatokat, olvashatunk az egyes scriptorokra jellemző rövidítések használatáról és szövegtagolási jellegzetességekről is.

A bevezető tanulmányt részletes irodalomjegyzék zárja, amelyben a kódexre vonatkozó összes fontos munka adatai megtalálhatók.

A kódex hasonmása és betűhű átirata a sorozatban már megszokott módon jelenik meg. A facsimile jól olvasható, bár a bevezető tanulmány 112. lapja után bekötött színes mutatvány jelzi, hogy milyen szép lenne egy színes facsimile.

Haader Lea és Papp Zsuzsanna igen alapos, körültekintő munkát végzett a Gömör-y-kódex kiadásával. Olyan forráskiadványt bocsátottak a magyar nyelv múltja iránt érdeklődők rendelkezésére, amely a kódex tanulmányozását a nyelvészek, irodalmárok, művelődéstörténettel foglalkozók szá-

mára egyformán lehetővé teszi. A Gömör-y-kódex tehát most már hozzáférhető a kutatás számára, ráadásul egy olyan alapos és minden apró részletre kiterjedő bevezető tanulmány kíséretében, amely minden tekintetben kielégítő tájékoztatást ad a kéziratról.

Befejezésül hadd idézzem Horvát István szavait, aki 1835-ben így írt a Gömör-y-kódexről: „Vagyon több régi szó e' Régiségben, melly által szaporodást nyerhet a' Magyar Lexicographia, 's nem kell-e nekünk gondosan, sőt babonás szorgalommal, mind azt össze gyűjtenünk, a' mi által nemzeti Nyelvünknek bőséget és gazdagságát megbizonyíthatjuk.” (*Tudományos Gyűjtemény*, 1835. X. kötet. 105.)

STEMLER ÁGNES

Tar Gabriella-Nóra: Gyermek a 18. és 19. századi Magyarország és Erdély színpadjain. Az Erdélyi Múzeum-Egyesület kiadványa. Kolozsvár, 2004. 120 l. /Erdélyi Tudományos Füzetek 244./

Elképzelték már maguknak, milyen lehetett a 15 esztendőös Marguerite Delphin, akinek eszterházi táncát Bessenyei György is megsodálta és versbe foglalta: „Delfén” (Bécs, 1772)? Milyen közönségienyek hívták életre és működtették a 18. századi gyermektársulatokat, és melyek voltak azok az erkölcsi megfontolások, amelyek alapján 1819-ben I. Ferenc császár betiltotta a mégoly sikeres bécsi gyermekbalettet? Elgondolkoztak már azon, hogy kik játszhatták Bánk bán fiackáját, Somát vagy II. Endre gyermekkorú herceg-fiait, Bélát, Endrét és Mária hercegnőt?

Tar Gabriella-Nóra, a kolozsvári egyetem tanársegédje nálunk ritkán vizsgált témát választott. Mivel a hivatásos gyermekszínház nem köthető sem az iskolai játékokhoz, sem az arisztokrata és polgári otthonok gyermekek készítette és játszotta műkedvelő produkcióihoz (7.), ez érthető; mint ahogyan az is, hogy az első gyermektársulatok a Hamburgtól Nagyszebenig felépő német vándorszínház napi gyakorlatában,